

Angličtina verzus Brexit

Angličtina je dnes globálny fenomén: je zďaleka jazykom číslo jedna nielen diplomacie, ale prakticky všetkých ľudských aktivít, ako sú biznis, kultúra, veda alebo šport.

Okrem iného je hlavným a často jediným pracovným jazykom medzinárodných inštitúcií a organizácií. Takáto lingvistická dominancia nemá v histórii obdobu. Trochu sa jej približuje postavenie latinčiny v antike a v stredoveku, ale bolo obmedzené v prvom prípade na „vtedy známy svet“ a v druhom prípade na kresťanskú civilizáciu. Obrovské časti sveta jej boli ušetrené a zďaleka to neboli iba oblasti „necivilizované“: už v antike boli na vysokej civilizačnej úrovni napríklad Čína a India a v období ranného stredoveku sa k tomu ešte pridal arabský svet.

To, čoho sme dnes svedkami, je preto naozaj niečo bezprecedentné. Skôr, ako si položíme filozofickú otázku či a do akej miery je tento stav opodstatnený, je potrebné sa pýtať, ako k tomu došlo. Je isté, že kolíska anglického jazyka, teda Anglicko resp. Veľká Británia, s tým má iba máločo spoločné. Dokonca i v čase, keď bola Británia nespochybniteľnou svetovou veľmocou číslo jedna (najmä druhá polovica 19. storočia), jej jazyková dominancia bola v zásade obmedzená iba na jej rozsiahle impérium, pričom napríklad hlavným diplomatickým jazykom v tej dobe bola francúzština. Bolo to

v súlade s jej politikou určitého izolovania sa od komplikovaných európskych záležitostí, čím si krajina ušetrila množstvo nepríjemností a mohla sa nerušene venovať „svoju svetu“. V čase, keď nastal skutočný boom anglického jazyka vo svete (po druhej svetovej vojne), bola už Veľká Británia degradovaná na mocnosť druhej kategórie.

Nemožno preto pochybovať, že za narastajúcou dominanciou angličtiny vo svete stojí iná anglofónna krajina, Spojené štáty americké, ktoré sú od začiatku 90-tych rokov jedinou svetovou supervelmocou. Je pritom zaujímavé, že presadzovanie angličtiny funguje dvomi smermi: na jednej strane je výsledkom pokračujúcej hegemonie USA vo svete v prakticky všetkých oblastiach a na druhej strane je skutočným baranidlom, ktoré účinne prispieva k ďalšiemu prehlbovaniu tejto hegemonie: so šírením jazyka sa šíri i určité filozofické pozadie, určitý rebríček hodnôt a spôsob vyjadrovania, pričom nemožno nespomenúť obrovskú negociačnú výhodu osôb, pre ktoré je angličtiny materským jazykom v porovnaní s osobami, u ktorých tomu tak nie je. Ale o tom viac nižšie.

Angličtina v Európskej únii

Od určitého času je angličtina v EÚ, najmä na úrovni bruselských inštitúcií, ešte viac dominantným jazykom, ako je „celosvetový štandard“. Napríklad predstavitelia Európskej komisie sa od určitého času vyjadrujú na verejnosti pri oficiálnych príležitostiach výlučne po anglicky, bez ohľadu na svoj materský jazyk a na to, že pri takýchto príležitostiach sú systematicky k dispozícii tlmočnicke služby na veľmi vysokej kvalitatívnej úrovni. Ak sa náhodou vyjadrujú v inom jazyku, je to obrovská a stále vzácnejšia výnimka, ktorá potvrdzuje pravidlo. Prečo je tomu tak, keď USA členom EÚ nie sú a ani nikdy nebudú? Ak sa chceme pokúsiť o vysvetlenie, treba si urobiť malý exkurz do nedávnej histórie.

V čase vzniku Európskeho hospodárskeho spoločenstva angličtina medzi jeho oficiálnymi či pracovnými jazykmi vôbec nefigurovala, pretože nebola úradným jazykom v žiadnej zo zakladajúcich šiestich krajín. Rovnocennými jazykmi spoločenstva boli logicky francúzština, nemčina, taliančina a holandčina. Členstvo Británie v EHS v rokoch 1960 na 2x vetoval generál de Gaulle a Spojené kráľovstvo do Spoločenstva nakoniec vstúpilo až začiatkom 70-tych rokov, ale ako

chudobný príbuzný, pretože krajina bola hospodársky rozvrátená. Neskôr ju skonsolidovala Margaret Thatcherová, ale za cenu nemilosrdného zlomenia moci odborov a najmä veľmi kontroverznej liberalizácii finančného sektora, čo umožnilo krajine stať sa najväčším daňovým rajom na svete (londýnska City má de facto pod kontrolou celý rad vykričaných teritórií, ako sú napríklad Panenské ostrovy alebo ostrovy Jersey a Man). Ešte ani v 90-tych rokoch sa o dominancii angličtiny v EÚ nedalo hovoriť, hoci už patrila medzi tri pracovné jazyky (popri francúzštine a nemčine) a jej význam postupne narastal. Vtedajší predseda Európskej komisie Jacques Delors hovoril pri oficiálnych príležitostiach skoro výlučne svojim rodným jazykom, t.j. francúzštinou a väčšina prvých verzií pracovných dokumentov EK bola napísaná v tomto istom jazyku. K skutočnému zlomu došlo po roku 2004 po „veľkom rozšírení“ smerom na východ: drvivá väčšina diplomatických a odborných kádrov z nových členských krajín hovorila na obstojnej úrovni iba anglicky, pričom ich znalosti iných, pre ne cudzích jazykov EÚ, boli na citelne slabšej úrovni alebo na vôbec nijakej. Zo súčasného neprimeraného postavenia angličtiny sa ale nedajú viniť nové členské krajiny: dnes je zrejmé, že nárast významu tohto jazyka v Bruseli bol „niekoho“ dlhodobým a postupne realizovaným zámerom, pričom narušenie lingvistickej rovnováhy pod vplyvom vstupu nových členských krajín bolo iba vítanou zámenkou.

Evidentné smerovanie k monolingvizmu v EÚ bolo ospravedlňované a vysvetľované rôzne, pričom niektoré argumenty sú serióznejšie a iné menej. Samozrejme, že sa poukazovalo na dominantné postavenie angličtiny vo svete, ale ani to a ani pragmatická stránka celej záležitosti by nestačili, ak by nebola úradným jazykom v jednej z významných členských krajín, ktorou Veľká Británia dnes nepochybne je. Tým sa ale vraciame k otázke položenej v nadpise: je po BREXITE morálne i akokoľvek inak legitímne, aby si angličtina udržala svoje výnimočné postavenie v EÚ, ak nie je hlavným úradným jazykom v žiadnej z ostávajúcich 27 krajín, pretože v Írsku je úradným jazykom i írčina a Malta má tak isto svoj vlastný jazyk?

Niektoré aspekty, sprievodné javy (často karikatúrne) a dôsledky presadzovania angličtiny ako dominantného jazyka EÚ

Prvým paradoxom je to, že Európska komisia, ktorá je oficiálne garantom a strážcom rešpektovania základných dohôd a zvyšku „acquis communautaire“, otvorene ignoruje jazykové nariadenie z roku 1958, ktoré dáva národným jazykom členských štátov (v súčasnosti je ich 24) štatút oficiálnych a pracovných jazykov únie. Ako je to už ukázané vyššie, ostentatívne preferuje angličtinu. Absurdným prejavom takejto dobrovoľnej servilnosti bolo napríklad to, keď v decembri 2014 pán Pierre Moscovici, európsky komisár francúzskej národnosti, poslal oficiálny list v angličtine pánovi Michel Sapin, francúzskemu ministrovi financií...

Táto jazyková tendencia v európskych inštitúciách má aj závažné ekonomické dôsledky: napriek do nemoty opakovanému princípu „voľnej a nefalšovanej konkurencie“, uprednostňuje firmy z anglofónnych krajín (Spojené kráľovstvo, Írsko), ktoré ušetria obrovské náklady na preklad odpovedí, často veľmi dlhých, na verejné súťaže vypísané komisiou. Spustenie v roku 2014 nového programu Erasmus+ pre výchovu, vzdelávanie, mládež a šport poskytuje jasnú ukážku zvrátených dôsledkov presadzovania anglofónneho monolingvizmu. V rozpore s jazykovými predpismi EÚ, smernica programu bola pôvodne vydaná iba v angličtine, pričom bola preložená až po uplynutí konečného termínu predloženia dokumentácie pre prvé kolo kandidátúr. Ale i tieto preklady neboli robené Európskou komisiou, ale rôznymi inými aktérmi (ministerstvá, univerzity, asociácie, súkromné spoločnosti), v závislosti od disponibilných prostriedkov, do rôzneho stupňa podrobností a nie do všetkých jazykov. Kandidáti z anglofónnych krajín boli teda v nespornej výhode.

Karikatúrnym príkladom bola televízna debata šéfov hlavných politických zoskupení únie na kanály Euronews 28. apríla 2014 pred európskymi voľbami. Diskusie sa zúčastnili Belgičan Guy Verhostadt,

Luxemburčan Jean-Claude Juncker a Nemci Martin Schulz a Ska Keller, všetci štyria nielen germanofilní, ale i ovládajúci nemčinu na vyššej úrovni ako angličtinu. Napriek tomu sa uskutočnila táto európska debata výlučne v angličtine, pričom ju moderovali americký novinár Chris Burns a britská novinárka Isabelle Kumar. Moderátori takto pripomínali profesorov ovládajúcich všetky nuansy jazyka, pričom štyria účastníci debaty boli v úlohe brilantných a snaživých žiakov, ktorí ale nedokázali úplne zamaskovať určité nedostatky vo výslovnosti. Mimochodom, žiaden z nich ani len úsmevne nepoukázal na kurióznosť tejto situácie.

A ďalej. EÚ sa tvári, že chce rivalizovať s krajinami, ako sú Čína, Rusko alebo USA. Je možné si predstaviť, že by tieto krajiny boli administrované jazykom, ktorý nie je ich? V Číne je to čínština, v Rusku ruština a v USA angličtina. EÚ je takto jedinou svetovou entitou, ktorá je, najmä po BREXITE, riadená iným jazykom, ako je jej vlastný.

Finančné náklady spojené s plurilingvizmom a monolingvizmom

Jedným z hlavných argumentov presadzovania monolingvizmu v Európe sú obrovské a stále stúpajúce náklady spojené s prekladmi a niekedy i tlmočením do všetkých oficiálnych jazykov EÚ. Pri hlbšej analýze sa to ale dá spochybniť. EÚ, ktorá má najnáročnejší formálny jazykový režim na svete pokiaľ ide o pracovné jazyky, minie na jazykové služby asi 1,1 miliardy eur ročne, čo zodpovedá menej ako 1% rozpočtu európskych inštitúcií, 0,0087% HDP EÚ, 2,20 eur na obyvateľa a 2,7 na občana staršieho ako 15 rokov. Aj keď existuje možnosť ďalšieho rastu týchto výdavkov, celkový účet vo výške 0,01% HDP sa nezdá byť ekonomicky neprekonateľný.

V súčasnosti sú texty oficiálne prekladané do 24 jazykov a každý občan má možnosť vybrať si ten, ktorý mu najlepšie vyhovuje. Táto multilingvistická politika je teda garantom samotného demokratického procesu. Posledné štúdie naznačujú, že ak by bola angličtina jediným jazykom únie, náklady na nadobudnutie jazykových kompetencií nevyhnutných k tomu, aby každá krajina mohla rovnocenným spôsobom participovať na aktivitách únie, by boli približne 48 eur na európskeho

občana a za rok. Okrem skutočnosti, že proces učenia zaberie dlhší čas a že nič nedokazuje, že je spoločensky realizovateľný, sme niekde úplne inde ako 2,70 eur na občana v súčasnosti za európsky multilingvizmu, bez ohľadu na jeho nedostatky.

Je tu ale ešte ďalší nezanedbateľný aspekt: reálna cena nejakého jazykového režimu sa dá oceniť, iba ak sa zoberú do úvahy aj sekundárne a implicitné náklady, nie iba pre organizáciu samotnú, ale i pre všetkých zainteresovaných aktérov. Napríklad obmedzenie alebo zrušenie prekladov neeliminuje i potrebu. Tieto budú musieť byť vykonané inde a budú predstavovať náklady pre niekoho iného. To, čo je prezentované protagonistami monolingvizmu ako zníženie nákladov, nie je v skutočnosti nič iné ako ich transfer!

Záver

Ešte v roku 1998 zdôvodnil bývalý generálny tajomník OSN Butrus Butrus Ghali svoju podporu plurilingvizmu nasledovne: *„Ide predovšetkým o rešpektovanie rovnosti medzi štátmi. Je všeobecne známe, že nútenie medzinárodných funkcionárov, diplomatov alebo ministrov vyjadrovať sa v jazyku, ktorý nie je ich rodnou rečou, znamená ich zaradenie do podriadeného postavenia. Zbavuje ich to schopnosti používania a chápania nuansov a jemných odtieňov jazyka, čo v podstate znamená ústupok tým, pre ktorých je dominantný jazyk i materským jazykom. Tak isto je známe, že všetky koncepty, ktoré sa zdajú byť podobné, sú často odlišné z jednej civilizácie na druhú. Slová vyjadrujú určitú kultúru, určitý spôsob myslenia a určitú víziu sveta.“*

Európska únia, napriek deklarovanej rovnosti všetkých jazykov členských krajín, ale za posledné desaťročia tvrdo smeruje k monolingvizmu, čo nie je nič iné ako prejav servilnosti jej najvyšších predstaviteľov voči veľkému bratovi na druhej strane Atlantiku. Zoberme si napríklad to, že rokovania o TTIP prebiehajú výlučne v angličtine, ktorá nie je materským jazykom hlavného európskeho negociátora! Najvyšší americkí predstavitelia ani nijako neskrývajú, že túto situáciu považujú za úplne samozrejmú: dávno preč sú časy, keď sa prezident John F. Kennedy prihovárал obyvateľom západného Berlína po nemecky. Naopak, keď na jar 2015 navštívil prezident Barack Obama Brusel, pôsobil medzi najvyššími predstaviteľmi EÚ ako šéf firmy obklopení vedúcimi jej jednotlivých útvarov.

Ako to už bolo naznačené vyššie, spolu s jazykom sa nepriamo preberajú všetky podstatné ideologické koncepty, v tomto prípade najmä extrémny ekonomický liberalizmus, čo súvisí s prebiehajúcou likvidáciou zvyškov sociálneho štátu v EÚ, postupného upustenia od princípu opatrnosti a preberanie amerického systému hodnotenia nebezpečných produktov.

Vo svetle týchto skutočností, je odpoveď na otázku položenú v nadpise taká jasná, že ju ani netreba formulovať. Je ale faktom, že v súčasnosti musí EÚ riešiť ďaleko naliehavejšie problémy a preto riešenie jazykovej dilemy nie je na programe dňa. Absurdnosť dnešnej situácie bude ale visieť vo vzduchu a jej riešenie bude niekým, skôr alebo neskôr nastolené.